

Små skolors särskilda värde

Rapport från slutseminarium,
projekt Små skolor i utveckling.
13-14 november 2014

Text och bilder: Dan Häfström

**Hela Sverige
ska leva!**

Små skolor är bygdens nav

Efter tre års arbete med projektet Små skolor i utveckling var det dags för slutseminarium – för att sätta ner foten och peka ut riktning för framtiden. 13 skolor har deltagit i projektet med syfte att stödja de små skolornas arbete att ta fram nya pedagogiska metoder kopplade till IT, samt att utveckla och stärka skolans roll i det lokala samhällsbygget. Slutseminariet bjöd på ett smörgåsbord av inspirerande föreläsningar och under en workshop formulerades en appell till politiker, beslutsfattare föräldrar, pedagoger, rektorer; kort sagt till alla som söker stöd och argument för små skolors särskilda värde.

Behovet av att krossa myter

Bo Gidlöf, lärare på Björkö-Arholm skola och Kicki Hammarlund, IT-pedagog på Väddö-enheten, där Björkö-Arholma och fyra andra skolor i Roslagen ingår, talade om hur det är att driva skolverksamhet med ett ständigt överhängande nedläggningshot. Påfrestande? Javisst, men trycket utifrån väcker samtidigt en fighterinstinkt som gör att lärare, föräldrar och rektorer tillsammans kämpar vidare. Bo Gidlöf och Kicki Hammarlund menade att politikernas och tjänstemäns inställning till små skolor ofta bygger på ett antal illa underbyggda

antaganden som upprepats så många gånger att de till slut tagits för sanningar. Till exempel florerar påståendet att små klasser inte är bra ur pedagogisk synvinkel. Men varför skulle 25-30 elever i varje klass vara det optimala? I arbetslivet sägs ju ofta att 5-8 personer är en ideal storlek för en arbetsgrupp. Varför skulle barn fungera bättre i jättestora arbetsgrupper än vad vuxna gör? En annan myt om små skolor är att barnen inte blir socialt tillfredsställda och inte har ett tillräckligt stort urval av kompisar. Bo Gidlöf menade att barnen växer som människor när de är tvungna att hantera varandras olika sidor och bygga hållbara relationer i stället för att direkt välja en annan kompis när leken och samvaron inte funkar. Den lilla skolans åldersintegrerade klasser ger också barnen chansen att lära sig av varandra och hjälpa varandra på ett annat sätt än i den större skolans strikt åldersuppdelade klasser.

Bo Gidlöf och Kicki Hammarlund

IT – en stor möjlighet för små skolor

De fem skolor som ingår i Väddö-enheten, varav tre är skärgårdsskolor, är små, har få lärare och är spridda geografiskt. Kicki Hammarlund berättade om användandet av Skype för både kollegialt utbyte och arbetslagsträffar. Eleverna har även redovisningar och grupparbeten med elever på andra skolor genom Skype. Små skolors påstådda brister vad gäller utrustning går också i många fall att lösa med genom IT. Till exempel har eleverna på Väddö-enheten tillgång till 6 000 böcker genom ett avtal med ett digitalt bibliotek. Både Kicki och andra deltagare på seminariet uttryckte stora förhoppningar kring utbildningsminister Gustav Fridolins uttalande vilja att lätta på reglerna för fjärrundervisning. I dag får fjärrundervisning bara ske i moderna språk, modersmål, samiska och teckenspråk och en kommun får inte utföra uppgifter åt en annan kommun via entreprenadavtal, vilket starkt begränsar möjligheterna till fjärrundervisning på kommunala skolor.

Väddö-enheten använder IT för:

- Skypemöten
- Titta på SLI- och UR-filmer
- Undervisning enligt Flipped classroom-modellen
- Digitalt bibliotek
- Fjärrundervisning

Goda exempel från skolor i projektet

Eva-Karin Rönnfors, rektor på Fårösunds skola på Gotland, berättade om den oerhört positiva utveckling som skett på Gotland under projekttiden. Politikerna har blivit övertygade om de små skolornas värde och bestämt sig för att renovera och satsa i stället för att lägga ned. Eva-Karin menade att själva projektet bidragit med tankar som underlättat och inspirerat i kontakten med politikerna.

Anette Amundsson skildrade resan från nedläggningen av den kommunala högstadieskolan i Vuollerim till den ytterst vitala friskolan som hon själv är rektor för. Skolan är inne på sitt femte år, eleverna går ut med goda resultat och dess betydelse för bygden är grundmurad. Föräldrarna är delägare och all eventuell vinst går tillbaka till verksamheten.

Elinor Söderlund och Leif Nilsson

Elinor Söderlund och **Leif Nilsson**, båda politiker från Härjedalen och **Nils Andersson**, pedagog från Harads skola i Boden, tog upp

ökningen av antalet nyanlända elever. För många mindre orter och skolor är asylboenden och boenden för ensamkommande flyktingbarn en möjlighet till överlevnad. Samtidigt är det en stor utmaning för en mindre skola att ta hand om elever som inte talar svenska. I Harads skola är för närvarande nästan en tredjedel nyanlända. När man har 21 barn som talar elva olika språk är det inte så lätt att gå igenom fotosyntesen, konstaterade Nils Andersson. För att små skolor ska få tillgång till tolkar och studiehandledare är behovet av utveckling inom både IT och lagstiftning stort.

Anette Amundsson

Mats Erixon, Folkets Hubb, berättade om projektet Det virtuella lärarrummet. Tanken är att koppla ihop flera lärarrum på ett sätt som upplevs som en förlängning av rummet. Tekniken möjliggör vardagliga samtal mellan kollegor på olika skolor. Bild och ljud är av mycket hög kvalitet och med minimal fördröjning. Tekniken går också att använda i klassrummet, till exempel kan elever på olika platser spela musik tillsammans. Nätverken som används är lokaler med direkt fiberanslutning. Under projektet dök flera problem upp som förhindrade Det virtuella lärarrummet från att bli en etablerad arbetsmetod. Erfarenheten visar att det är oerhört viktigt att de som ska använda ett verktyg själva är intresserade. Det räcker inte att en rektor tycker det är bra. För närvarande är fortsättningen av projektet osäker. Mats Erixon menade dock att möjligheterna med tekniken är så pass stora att den kommer att slå igenom inom kort. Bara viljan finns.

Mats Erixon

Ludvigsborgsskolan – från kris till framgång

Ludvigsborgsskolan är en friskola utanför Höör i Skåne som bildades 1993 då en kommunal byskola lades ned. Camilla Jönsson som arbetat som lärare på skolan sedan starten blev tillfrågad att ta över som rektor i samband med ett konkurshot för fem år sedan. När ekonomin var under kontroll tog hon sikte på att expandera verksamheten. På slutseminariet berättade hon om den dramatiska vägen mot skolans nya högstadium. Skolinspektionen avslag först ansökan. Men efter överklagande och intensiv kontakt gav inspektionen med sig och gav klartecken. ”Never take no for an answer”, uppmanade Camilla seminariets deltagare.

Camilla Jönsson

Byggnationen av nytt skolhus kunde påbörjas först under sommaren innan terminsstart och allting tydde på att byggföretaget inte skulle hinna klart i tid.

Men Camillas engagemang för skolan och bygden spred sig till byggarbetarna som struntade i sin semester och såg till att byggnaden blev klar lagom till högstadieelevernas ankomst.

Camilla Jönssons råd för att utveckla en vision:

- Sikta mot stjärnorna!
- Tro på det du gör!
- Titta inte i backspegeln förrän du är framme!
- Var kritisk under resans gång!
- Arbeta i trestegs-metoden: snäv tidsgräns till tre mål!
- Sprid ditt budskap överallt!
- Låt din passion genomsyra ditt arbete!

Elevmakt och nya byggplaner

I dag har Ludvigsborgsskolan en lång kölista av elever från när och fjärran. När en ledig tjänst utlyses strömmar hundratals ansökningar in. Camilla Jönsson menar att skolans popularitet är resultatet av ett omsorgsfullt värdegrundsarbete med medbestämmande och delaktighet som nyckelord. Eleverna har stort inflytande över sin arbetsmiljö, till exempel har de bestämt att alla klasser ska ha egna ”hemklassrum” med tillhörande egna toaletter. Skolan har också en nollvision vad gäller kränkningar. Alla vuxna som är involverade i arbetet med eleverna ska dra åt samma håll. Även som busschaufför ingår det i yrkesrollen att vara intresserad och bry sig, till exempel att prata med en elev som verkar ledsen. En central del av skolans strategi är att vara en viktig del av bygden. I framtidplanerna ingår att tillsammans med andra intressenter på orten bygga en allaktivitetshall med idrottssal, gym, café och utrymme för slöjd och musik. Kommunen har klubbat beslut om att avsätta mark och göra en detaljplan.

Ludvigsborgsskolans framgångsfaktorer:

- Elevinflytande/elevdemokrati: Elevråd, matråd, trivselsråd
- Egna bussar som hämtar elever
- Bysamverkan
- Musikverkstad
- Läxhjälp
- Elevsamverkan med elevstödjare
- Allaktivitetshall

Skolan som nav i lokalsamhället

Magdalena Cedering, doktorand vid Uppsala universitet, forskar om byskolan som nav i lokalsamhället. I sin kommande doktorsavhandling fokuserar hon på skolnedläggningar i Ydre kommun i södra Östergötland. Genom att analysera vilken påverkan byskolan har på invånarnas vardagliga aktivitetsmönster synliggör hon skolans betydelse för bygden.

Under seminariet tog Magdalena Cedering upp att politiker och tjänstemän ofta jämför små och stora skolor och kommer fram till att små skolor är för dyra. Problemet är att politiker och tjänstemän missar att ta med en fullständig konsekvensanalys i beräkningen. De missar ökade kostnader för skolskjuts, kostnader för ombyggnation samt överblivna skollokaler. Skolan har en viktig betydelse för bygden och den lokala identiteten. Enligt Magdalena Cedering är skolan en bärare av lokal kultur med betydelse för invånarnas känsla av tillhörighet. Skolan har också en viktig praktisk och social funktion bortom undervisningen, till exempel som samlingslokal i lokalsamhället.

Kort sagt är det hög tid att politiker och beslutsfattare börjar fatta beslut om små skolor på saklig grund!

Magdalena Cedering

Krossade myter

Magdalena Cedering knöt an till Bo Gidlöfs och Kicki Hammarlunds resonemang om myter kring små skolor. Det finns ingenting i dagens forskning som tyder på att eleverna från små skolor skulle ha sämre meritvärden än de som gått i större skolor, slog Magdalena Cedering fast. Små skolor har generellt sett färre behöriga lärare men eleverna uppvisar ändå minst lika goda resultat. Om undervisning sker åldersintegrerat (vanligt i små skolor) eller åldershomogent (vanligt i större skolor) tycks inte heller påverka skolresultatet. Små skolor har sällan specialresurser men detta uppvägs av små grupper och hög lärartäthet som gör det lätt att möta det enskilda barnets behov och till exempel upptäcka tendenser till mobbning på ett tidigt stadium.

Barn i stress

Beteendevetaren Kerstin Sofia Andersson gav en personligt hållen föreläsning utifrån den amerikanske psykiatriprofessorn Murray Bowens teori om familjen som ett emotionellt system. Utifrån ett systemtänk har hon intresserat sig för hur barns situation har förändrats de senaste 50 åren. Hon lyfter fram tre olika områden

– familjen, den tekniska utvecklingen och omsorg och skola. Inom de tre områdena har det skett förändringar som påverkar barnen dramatiskt då barnen i sin totala beroendeställning till sina närmaste vuxna suger upp stressen i de sammanhang de finns i. Samtidigt som den kroniska stressen har stigit markant under de senaste 40-50 åren har de politiska och ekonomiska besluten i de organisationer barnen finns i minskat resurserna, mänskliga och ekonomiska. För att förstå hur dramatiska förändringarna är för barnen vill hon ge oss andra linsar att se på de tre områdena genom: att se människan som en emotionell varelse och familjen som ett emotionellt system.

Är människor rationella?

Hon inledde föreläsningen med att ifrågasätta synen på människan som en rationell individ i stånd att fatta beslut utifrån sin egen fria vilja. Enligt Bowens teori är vår rationalitet och frihet helt beroende av det emotionella system som vi lever i. Och det viktigaste emotionella systemet är familjen. Det nyfödda barnets instinkt är att söka lugn och trygghet. Från första början reagerar barnet på impulser från omgivningen och anpassar sitt sätt att agera. Om barnet blir omhändertaget när det skriker så kommer det att skrika när det vill bli omhändertaget. Om barnet i stället möts av ilska och aggression när det skriker så tystnar barnet.

Påverkan i generationer

Enligt Bowen så är storleken för familjens emotionella system tre generationer. Systemet består alltså av barn, föräldrar samt mor- och farföräldrar. Ju större familjen är och ju mer komplicerad familjestrukturen blir genom till exempel skilsmässor och nya partners och halvsyskon, desto mer komplext blir det emotionella systemet. Kerstin Sofia Andersson ritade upp sitt eget emotionella system och berättade om hur olika händelser i enskilda familjemedlemmars liv fått kraftiga återverkningar för andra medlemmar i systemet. Utifrån sina egna

Kerstin Sofia Andersson

erfarenheter beskrev hon hur vi människor suger upp den stress som finns i vårt system, ofta utan att veta varifrån stressen kommer ifrån eller vad den beror på. Och det som skapar den största stressen är inte sällan avskurna eller distanserade relationer.

Små skolor ger förutsägbarhet

Enligt Kerstin Sofia Andersson är barn i dag utsatta för ett väldigt hårt tryck. De lever ofta i komplicerade emotionella system med oroliga vuxna som överför stress till barnen. I många emotionella system råder brist på den för barnen trygghetsgivande möjligheten att i förväg veta om vad som ska hända och varför. Men i den lilla skolan finns ofta goda förutsättningar för just förutsägbarhet. Kerstin Sofia Andersson framhöll till exempel att barnen som undervisas i små grupper får möjlighet att bättre lära känna sin lärare och förstå hur läraren fungerar. I den lilla skolan finns också möjlighet till öppenhet och igenkänning som sänker barnens stressnivå.

”

Varför kan vi inte vända på begreppet likvärdig skola och ställa frågan hur barnen som går i stora skolor ska få en jämbördig skolmiljö med de barn som går i små skolor?

– Anette Amundsson

”

Politiskt entreprenörskap

Marie-Louise von Bergmann-Winberg, professor i statsvetenskap vid Mittuniversitetet, talade utifrån begreppet politiskt entreprenörskap. Vem är då den politiske entreprenören? Jo, en person som tar egna initiativ, tänker nytt och vid behov vågar tänja på gränserna för lagstiftning och beslutsfattande för att genomföra sina idéer. Enligt Marie-Louise von Bergmann-Winberg lider Sverige trots sin rika tradition av uppfinnare och entreprenörer brist på personer som vågar gå emot den likformighet som etablissemangen och konventionerna pådyvlar oss. Finska lärare är mycket mer benägna att göra uppror mot sina skolbyråkrater än vad svenska är. De svenska lärarna borde exempelvis ha protesterat mot den tilltagande administrativa bördan för länge sen, menade Marie-Louise von Bergmann-Winberg.

De små skolornas möjligheter

Det lilla sammanhanget och de korta beslutsvägarna gör att små skolor har en fantastisk potential som testbädd för nya pedagogiska idéer och undervisningsmetoder. Små skolor har också goda förutsättningar att fostra politiska entreprenörer. För barn som syns och märks växer upp med en stark tro på sig själva och sina idéer. Som tur är finns det hjältar på även svensk mark som vågar utmana politiker och tjänstemän och driva och utveckla sina små skolor. von Bergmann-Winberg framhöll både Camilla Jönsson på Ludvigsborgsskolan och Bo Gidlöf och Kicki Hammarlund på Väddö-enheten som lysande exempel. Men eldsjälar behöver hjälp för att orka fortsätta vara nyskapande och gränsöverskridande. De små skolorna behöver starka strukturer, livaktiga nätverk och tappra stödtrupper. De små skolorna behöver människor som förstår deras värde och kan marknadsföra dem så att alla andra också fattar.

Sverige måste fatta läget!

Lotta Gröning som var delaktig i projektet är journalist och debattör. Hon talade om den svenska självbilden. Trots att vi dyker som en sten i Pisa-mätningarna tror vi ändå att den svenska skolan är jättebra. Enligt Lotta Gröning är den bistra verkligheten att den svenska skolan utbildar sina elever till arbetslöshet. Tecken i tiden: 20 000 IT-jobb är lediga i Stockholm men blir inte tillsatta på grund av brist på kompetens. Digitaliseringskommissionen rapporterar också om att den svenska skolan halkar efter när det gäller hur datorer och IT används i undervisningen, trots att vi har goda förutsättningar beträffande ekonomi, infrastruktur och utbildningsnivå. Lotta Grönings slutsats efter att ha varit i kontakt med många svenska skolpolitiker är att det saknas tydliga mål för den svenska skolan. Vad vill vi? Och hur når vi dit?

IT-gruppen sa bland annat att: det viktigaste för att få bra IT-utveckling i skolorna är att det finns utbildning – fortbildning och pedagogiskt support för lärarna. Och tar man bort hinder för fjärrundervisning, så skulle behörigheten enkelt kunna lösas.

Små skolor har framtiden för sig

Lotta Gröning har haft möjlighet att resa runt i världen och göra studiebesök på olika skolor. På många platser har hon funnit en sjudande fantasi som lyser med sin frånvaro i den svenska skolan. Exempelvis besökte hon en skola på den australiska landsbygden där 70 femåringar under stor harmoni undervisades tillsammans i ett stort rum. Undervisningen skedde i olika stationer med tonvikt på kreativitet och rörelse. Skulle någon i Sverige ens tänka tanken att prova något liknande? Lotta Gröning vågade sig också på att "svära i kyrkan" genom uttalandet att storleken på en skola inte är så viktig. Det viktigaste är alltid idégrunden som skolan vilar på. Med detta sagt menade Lotta Gröning ändå att framtiden är ljus för Sveriges små skolor och avslutade sin föreläsning med en förutsägelse: Urbaniseringen kommer att vända!

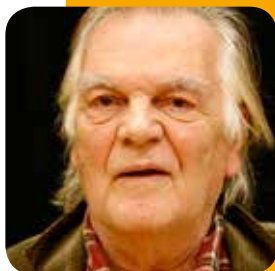

Vad mer kan vi göra så att lokalsamhället samspelar mer med skolan? Det diskuterade gruppen 'Skolan som nav för bygden'.

Appell för små skolor

Som en del i seminariet utformades en appell för små skolors särskilda värde som ska överlämnas till beslutsfattare på olika nivåer, till alla som arbetar inom skolan och till andra intressenter. Appellen formulerades i en workshop där deltagarna delades in i tre olika grupper. Gruppernas teman var IT och IT-pedagogik, barns stress, samt skolan som nav för bygden. Som grund låg tanken att möjligheten att välja en liten skola ska ses som en demokratisk rättighet i ett utvecklat samhälle, och deltagarna fick tänka igenom hur situationen ser ut idag och hur den borde se ut i framtiden. Appellen finns som bilaga till den här rapporten.

Vad var mest intressant på slutseminariet?

Rune Kahlbom, Gotlandsupproret:

– Man har länge fått höra att små skolor saknar förutsättningar att ge god undervisning. Därför var det väldigt intressant att få svart på vitt från forskare att detta faktiskt inte stämmer.

Sofi Thorén, pedagog på Ludvigsborgsskolan

– Föreläsningen om politiskt entreprenörskap var väldigt inspirerande. Sen är det också både trevligt och lärorikt att få träffa kollegor och utbyta erfarenheter från vardagen i skolan.

Marie-Anne Björn, Hela Sverige ska leva, Norrbotten:

– Seminariet stärkte mig i tron på de små skolorna. En viktig sak att lyfta är att många små skolor har elever med särskilda behov som inte klarar av att gå i en stor skola. Det gör att jämförelser mellan små och stora skolor ofta blir orättvisa.

Annika Hassel, pedagog på Sankt Anna skärgårdsskola

– För vår skola är möjligheten med kontakt och utbyte med andra skolor via IT väldigt viktigt så det var jätteintressant att lyssna till Kicki Hammarlund på Väddö-enheten som kommit långt på det området.

3 frågor till Cicci Andersson, projektledare

Vad har varit det viktigaste med projektet?

– Det är inte lätt att värdera men en sak är att pedagogerna ute i skolorna har fått hålla i taktpinnen. Inom ramen för projektet har skolorna själva fått ange vad de vill pröva och hur! Under projektets gång har det också visat sig både viktigt och givande att formulera vad små skolor har för särskilt värde. En annan viktig och stor del inom projektet som vi jobbat med är påverkan på politiken och försök att bryta de strukturer som är hämmande för små skolor.

Vad har överraskat dig?

– En sak är omsättningen på skolledare. 13 skolor har deltagit i projektet och en tredjedel av skolorna har fått ny rektor flera gånger under projekttiden. Under sådana omständigheter är det svårt att jobba med långsiktigt utvecklingsarbete. Det som också överraskade mig är hur mycket det skiljer mellan olika skolors sätt att använda IT och teknik. Utvecklingsarbetet blir då i många fall beroende av enskilda personers passion och intresse. Och hur blir det då med målsättningen om att alla elever ska ha tillgång till en likvärdig skola?

Hur ska projektet leva vidare?

– Några av skolorna har redan påbörjat ett samarbete sinsemellan – vilket känns väldigt bra. Vi inom projektledningen ska nu skissa på nästa steg tillsammans med våra samarbetspartners. Att små skolor har och kommer att ha en alldeles särskild betydelse vet vi redan. Det vi behöver visa tydligare är vad samhället tjänar på att ha kvar och utveckla de små skolorna. Och vad som behöver göras vad det gäller lärarutbildning, teknikutveckling och lagstiftning. Vi behöver också en strategisk kommunikationsplan för att nå ut och krossa de myter som finns om små skolor.

Deltagarlista för slutseminariet

Vi bjöd in skolorna som varit med i projektet och andra med små skolor som intresseområde.

NORRBOTTEN

Jokkmokk Vuollerims Friskola

Annette Amundsson, rektor

Britta Olsson, pedagog

Haparanda Sesarö skola

Ann-Christin Wikberg, rektor

Kerstin Johannesen, pedagog

Boden Harads skola

Nils Andersson, pedagog

Marie Nilsson, pedagog

Viveca Wahlberg, pedagog

Hela Sverige ska leva,

Norrbottnen

Marie-Anne Björn

JÄMTLAND

Härjedalens kommun

Elinor Söderlund, politiker

Leif Nilsson, politiker

GÄVLEBORG

Hudiksvall, Svågalens skola

Fredrik Röjd, rektor

ÖSTERGÖTLAND

Söderköping, Sankt Anna skola

Annika Hassel, pedagog

HALLAND

Varberg, Sibbarps skola

Anna-Lena Svensson, förälder

Hela Sverige ska leva,

Halland

Elisabeth Otterdahl

SKÅNE

Höör Ludvigsborgs Friskola

Jonas Krogsgaard, pedagog

Sofi Thorén, pedagog

Camilla Jönsson, rektor

GOTLAND

Färösundskolan

Eva-Karin Rönnfors, rektor

Ann Pettersson, pedagog

Miljöpartiet de gröna på Gotland

Lisbeth Bokelund, politiker

Gotlandsupproret

Rune Kahlbom

STOCKHOLMS LÄN

Norrtälje, Björkö-Arholma skola

Christina Hammarlund, föreläsare, pedagog

Bo Gidlöf, föreläsare, pedagog

Skärgårdarnas Riksförbund,

Skolor i nätverk

Eva Widlund

Hela Sverige ska leva, styrelsen

Gunnel Cassel-Söderbäck

Föreläsare

Kerstin Sofia Andersson

Marie-Louise von Bergmann-Winberg

Magdalena Cedering

Hela Sverige ska leva, styrgrupp + projektledning

Johan Boström, sammankallande styrgruppen

Mats Eriksson, Folkets Hubb, adjungerad styrgruppen

Lotta Gröning, adjungerad styrgruppen, föreläsare

Inga Rundström, Hela Sverige ska leva

Cecilia Andersson, projektledare

Torbjörn Österholm, tidningen LAND

Dan Håfström, skribent